

ТРАДИЦІЇ ДЖЕКА ЛОНДОНА І РОЗВИТОК ПРИГОДНИЦЬКОГО ЖАНРУ У ТВОРЧОСТІ М. ТРУБЛАЇНИ

Н.І. Кердівар

Серед митців української літератури 30-тих років ХХ століття Микола Петрович Трублаїні займає чільне місце, перш за все як зачинатель української пригодницької прози. Водночас, його творчість залишається малодослідженою, що й визначає актуальність цієї статті.

Досліджуючи творчий доробок того чи іншого митця, ми не можемо не враховувати його досвіду запозичення кращих надбань національної та зарубіжної культури, тому що кожен письменник, знаходячись у творчому пошуку, спирається на своїх попередників, чимось наслідує їх і, зазвичай, вносить своє. Творчо використовуючи традиції красномислення, автор звертається до літературних аналогій, наслідуючи їх або ж відштовхуючись від них. «Порівняльному вивченню, – як зазначає Д. Дюришин, – підлягають обидва виміри літературного процесу: як всезагальне, мається на увазі світова література, так і особливе, тобто національна література, що береться у своїй специфіці як складова частина всезагального» [1;173]. Порівнюючи літературні твори дослідник, як правило, пригне виявити зовнішні та внутрішні контакти. Перші допомагають йому з'ясувати природу спільності або відмінності ідеологічних, загальнополітичних поглядів, виявити моральні, філософські, релігійні проблеми. Другі – виявляються шляхом аналізу і порівняння творів, засобів художньої виразності тощо.

Мета статті – виявити обумовленість окремих форм спільного і відмінного у творах Миколи Трублаїні і творах американського письменника Джека Лондона.

Виділяючи основні фактори, які сформували М. Трублаїні як письменника, ми відзначаємо у першу чергу уяву художника та його любов до мандрівок. До того ж, хлопець захоплювався книжками, любив слухати казки, цікаві бувальщини, розповіді про далекі мандри і подвиги. Читаючи їх, підліток велику увагу приділяв героїчним образам, подіям. У статті, присвяченій 80-річчю від дня народження М. Трублаїні, А. Денисенко згадує, як герої прочитаних книжок «надихнули малого любителя пригод на відчайдушний вчинок: тринадцятирічний хлопець залишає школу і пристає до загону червоноармійців. Примостившись на підніжці вагона, що йшов на фронт, Микола вже бачив себе відважним кулеметником чи кмітливим розвідником. Заколисаний мріями, хлопчина задрімав і незчужся, як зірвався з підніжки. Біла колія його, несприятливого, підібрали селяни. За допомогою місцевого костоправа поставили на ноги» [2;69]. Так невдало завершилася втеча юного мандрівника, в душі якого народжувався майбутній письменник.

Другим, надзвичайно важливим фактором, який надихнув М. Трублаїні до роботи у пригодницькому жанрі, була недостатня кількість художніх творів на цю тематику. Твори його сучасників порушували в основному актуальну на той час суспільну проблематику, а пригодницька література не була виокремленою з дитячої літератури.

Особливий вплив на становлення М. Трублаїні як письменника мала і творчість Джека Лондона. Вивчаючи життєвий шлях і творчість Трублаїні, деякі критики [М.Сиротюк, А.Подолінний] прагнуть виділити спільні автобіографічні риси у творчому доробку як українського так і американського письменників. Проте окремо дослідження цього питання ще не проводилось. Тому основним завданням нашої статті буде визначення спільних і відмінних рис у їх пригодницькій прозі. Як свідчать біографічні дані, саме твори Дж. Лондона спонукали Трублаїні до мандрівок і пошуку невідомого. Нас зацікавили твори обох прозаїків про Далеку Північ, у яких прочитується багато спільного. Для порівняння візьмемо декілька оповідань авторів, а саме: «Малий посланець», «Берег невідомого острова», «Крила рожевої чайки», «З

півночі мчав ураган» М. Трублаїні і оповідання «Біла Безмовність», «Син Вовка», «Північна Одисея», «У далекому краї» Дж. Лондона.

Для творчості обох письменників притаманна значна доля автобіографізму. У своїй роботі «Естетика словесного творчства» М. Бахтін досить вдало підкреслює, що «кожний момент твору дається нам в реакції автора на нього, яка охоплює собою як сам предмет, так і реакцію героя на нього (реакція на реакцію); у цьому випадку автор інтонує кожну дрібницю свого героя, кожну його рису, кожну подію його життя, кожний його вчинок, його думки, почуття тощо» [3,21]. Переживши досить важке дитинство, юність, які були наповнені романтикою мандрівок, повстань, Лондон пише нариси і оповідання, присвячені злидням свого життя і життя таких, як сам. Коли ж прийшла пора передати накопичений на півночі досвід, світ побачив новизну його творів: автор спробував себе у жанрі пригоди. Лондон залишив людину наодинці з собою і дав їй можливість випробувати себе у найважчій боротьбі з обставинами, які загрожують її існуванню. Він повернув «високе значення поняттям відповідальності, товаришування, мужності, волі, честі» [4;3]. Північ стає найсуворішим випробуванням природних та психічних ресурсів, закладених у людині. Північ відкриває людині себе саму, виявляє ті якості і можливості, які були приховані раніше. Можливо, письменник намагався підкреслити як факт: людині для того, щоб знайти себе у цьому світі і не загубитися серед розмаїття «людських характерів», потрібно пройти через низку випробувань, вистояти у двоборстві зі своїм сумлінням, порядністю, честю. І ці духовні якості, моральні позиції втілювали в собі його герої. Цим він намагався довести, що навіть у найважчих ситуаціях свого життя людина не є безпомічною. У таких випадках виявляється воля або безвольність, людяність або корисливість, почуття морального обов'язку або бажання розбагатіти за будь-яку ціну. І обов'язково письменник залишав перед своїми героями право вибору, що наштовхувало тільки на один висновок: людина має тільки те, що вона бажає мати. Для того, щоб допомогти героям правильно вирішити поставлені перед ним проблеми, письменник створює екстремальні ситуації, у яких вижити набагато важче і умови життя яких завжди ставлять людину перед вибором: або ти порядна людина, або навіть не згадуєш про такі поняття, як сумління, порядність, чесність.

Ті ж самі критерії і вимоги перед своїми героями ставив і М. Трублаїні. Ряд оповідань письменника змальовують життя народів Далекої Півночі та освоєння Арктики. Автор пише невігдані історії, бувальщини та переповідки, бо і сам він неодноразово ставав учасником експедицій. Жага невідомого стає життєвим кредо письменника. Щоб знайти себе і свого героя, Трублаїні прямує, як колись Лондон, на Північ. «Його, – як зазначає А. Подолонний, – з цілковитим правом називаємо нині піонером освоєння Арктики, рядовим тих перших загонів, про які він писав: «В одних місцях ми були перші люди, що ступали на землю, в інших люди хоч і бували перед нами, але винятково рідко». [5;18]. Північні твори українського письменника пов'язує тема, спільні персонажі, хронологічна послідовність подій, сюжетні ходи тощо. Саме цим вони за тематикою і є близькими до творів Дж. Лондона.

Оповідання М.Трублаїні «Крила рожевої чайки» розповідає про побут і життя ескімосів. На закинутому далеко в морі островці, де живуть ескімоси, ще панують напівдикунські звичаї, орудують шамани. Довга полярна ніч виснажує остров'ян. Життя цих людей у значній мірі залежить від правління шаманів, від їх дикунських звичаїв. Звідси народжується центральний конфлікт твору. М. Трублаїні вводить у сюжет стародавній звичай острова: людей, неспроможних себе прогодувати, потрібно знищувати. Героїчний вчинок маленької Мамаюк руйнує старі звичаї островитян. Дівчина вбиває рожеву чайку, яка залишалася святинею у свідомості жителів. Крім того вона відмовляється від вбивства рідного скаліченого брата. Застарілі забобони старого світу перемагає оптимістична віра у світле майбутнє, а символом руйнації старих звичаїв стає смерть чайки з рожевими крилами. Головним

діючим персонажем, який допомагає Мамаюк порушити звичаї цілих поколінь, стає дівчина з Великої Землі.

Тематично близьким до оповідання М. Трублаїні «Крила рожевої чайки» є твір Дж. Дондона «Син Вовка». Племя великого вождя Тлінг-Тинехі спокійно живе за своїми звичаями, далекими від сучасної цивілізації. Бірюк Макензі, нахабно з'явившись у племені, забирає його спокій. Він входить у довіру вождя, знайомить його з речами, про які не чули і яких ніколи не бачили індіанці (зброя, вино, цигарки). Згодом, навчивши їх утіхам білих людей, Макензі їде, але не сам – він забирає з собою найкращу дівчину племені Заринку – дочку Тлінг-Тинехі. Ввівши у твір образ Макензі, Лондон руйнує старі погляди і дає поштовх для розвитку нового життя.

Якщо згадати і інші твори письменників, то їх так само поєднують спільні персонажі, сюжетні ходи тощо. У Трублаїні невідомі простори ваблять до себе наділеного великим досвідом Кара, зовсім юного Черлака і наївного кочегара Павлюка («Лахтак»); сторінками оповідань еволюціонує маленька ескімоска Мамаюк і чукча Оротук. (До цього циклу можна віднести такі оповідання як «Погонич блакитного кита», «Вовки гоняться за оленями», «Волохан», «Малий посланець», «Морем плив тюлень», «Володька Рибалка», «Оповідання боцмана», «Берег невідомого острова», «З півночі летів ураган», «Хатина на кризі»). У Лондона не зважають на труднощі Мейсон і темношкіра Руф зі своїм товаришем Мемлютом Кідом. Голод і повнірвання не зупиняють їх на шляху до своєї мети («Біла Безмовність») Темношкіру Руф і жителів індіанських племен зустрічаємо в оповіданнях «Син Вовка», Бог його батьків», «Діти мороза».

Однією з найголовніших тем північних оповідань Дж. Лондона і М. Трублаїні виступає людина і природа («Син Вовка», «Бог його батьків», «Діти мороза»; «Оповідання боцмана», «Берег невідомого острова», «З півночі летів ураган», «Хатина на кризі»). У цих творах природа виступає як антипод людини, вона перевіряє її етичні цінності. Для Лондона тут у художньому вираженні криється певна філософія, втілення його ідеї про красиву і гармонійну людину – будівничу свого власного життя. Письменник відчував, що в глибинах його епохи початку ХХ століття формується нове уявлення про місце людини на землі і її стосунки з іншими людьми. Значну роль письменник приділяв морально-етичним проблемам. Яскравим прикладом є твір, яким починається цикл «Північних оповідань» Лондона. Щасливе подружжя білявого Мейсона і темношкірої Руф подорожує просторами білої півночі разом зі своїм товаришем Мемлютом Кідом. Харчовий запас молодих людей майже вичерпаний, найголовніші помічники північних просторів – собаки – напівголодні і виснажені. Подорожні знервовані і зневірені. У такі моменти людина забуває, що вона є найвищою істотою на землі. Тоді на неї «находить страх перед смертю, – перед Богом, перед усім світом, а разом зі страхом – надія на воскресіння і життя і туга за безсмертям – марне прагнення полоненої матері...» [6;24]. Саме в такі моменти життя починає випробовувати людину. Мейсон у пориві гніву майже вбиває ні в чому не винну собаку. Він знає, що вчинив неправильно, але гордість не дозволяє зізнатися йому в цьому. Через декілька хвилин герой змушений заплатити за ганебний вчинок життям. Природа стає сильнішою від людини. В оповіданні «Закон життя» герой змальовується зовсім у іншому вимірі: вмираючий Коскуш із задоволенням згадує своє життя перед відходом у вічність. Найкращі моменти у житті героя пройшли саме у єдності з природою.

Так само, як і його американський колега, Трублаїні у своїх арктичних оповіданнях змальовує грізну силу природи: арктичні урагани, шторми, відтворюючи нерозривний зв'язок між людиною і природою, відображаючи її боротьбу з суворою Північчю; тим самим він показує безстрашність духу, чесність, самовіддану дружбу, благородство своїх героїв. Крига обіймає залізними руками мандрівників і залишає їх зимувати у морських просторах («Лахтак»), непедбачувані урагани руйнують пароплави («З півночі мчав ураган»), арктичні тумани порушують плани мисливців

(«Лови білого ведмедя»). У таких умовах і твориться характер героя, виховується його міцний дух і сила волі. Але тут, навідміну від лондонівського героя, людина стає сильнішою від природних сил. На перше місце виступає співробітництво, доброзичливість, гуманне ставлення у міжособистісних стосунках, хоча американські розвідувачі не менш доброзичливі і гуманні. Як свідчить критика: «Активна гуманність, а в кращих творах – соціально активна гуманність – характерна для творчості Лондона» [7;56].

Аналізуючи творчість письменників, слід звернути увагу і на мотив віри, який є присутнім і у Дж. Лондона і у М. Трублаїні. У Лондона він простежується як віра у вищі сили, від яких залежить життя кожної людини як на землі так і у іншому вимірі. Для М. Трублаїні – цінності ті ж самі, проте керує ними безпосередньо тільки сама людина.

Таким чином, твори М. Трублаїні і Дж. Лондона наскрізно пройняті героїчними вчинками. Їхні герої – яскраві індивідуальності і на перше місце ставлять відважні діяння народу, колективу. Для того, щоб підкреслити ці риси, письменники наповнюють свої твори гострим і напруженим сюжетом, драматичними колізіями, зіткненням характерів, різних тенденцій, життєвих конфліктів, що згодом, при дослідженні творчості М. Трублаїні, дає змогу говорити про характерну схожість їхніх оповідань. Створюючи свого власного героя, М. Трублаїні переймає від американського колеги всі найкращі риси для втілення ідеального борця, наділеного високими особистісними позитивними рисами. Найголовнішою з них залишається риса товаришування, яка наскрізно проходить через усі твори письменника. Чинити інакше не можна: суворі умови позбавляють людину права на недовіру та невідвертість, егоїзм та індивідуалізм, боягузтво та мізерність. Так з'являється справжній герой, наділений однаковими прагненнями, надіями, однією метою. Ці герої – мисливці, моряки, вчені, які присвятили себе справі опанування Далекої Півночі. Освоєння арктичних просторів – важке випробування, нелегка справа, пов'язана з величезними труднощами і небезпекою, часто з ризиком для життя, вимагають серйозної теоретичної і практичної підготовки. Реаліст Трублаїні не приховував наявних труднощів і небезпек, навпаки, – підкреслював їх, розуміючи, що вони мають загартувати молоде покоління, вселяти віру в можливість подолання труднощів, у можливість успішного освоєння маловідомого і напрочуд багатого краю. Лондон же, навідміну від свого українського колеги, писав лише про особисте життя героїв, не приділяючи великої уваги всезагальній справі. Продовжуючи лінію гостросюжетної оповіді, він пише твори, герої яких наділені гуманізмом, вірою в активне людське начало, в єдність людини і природи, в силу і могутність саме простої людини. Його герої – простий люд: золотошукачі, фермери, робітники: але разом з тим освічені, високоморальні, люди щирої душі і великого серця. Але обидва шукали у своїх творах розуміння сенсу життя, мали віру в людину, її розум, силу, в її здатність керувати своїм життям за законами людяності; бачили її мужність, відвагу, дотепність, винахідливість в умовах безвихідності. Вона з'являлася на сторінках творів позбавленою тих рис, які б несли на собі щось негативне і отруйне. Найважливішими штрихами до її соціально-психологічного портрету залишались народна сутність характеру, непохитність ідейних переконань, людяність і душевне благородство, а ще безстрашна ризикована натура, що повніше розкривається у досягненні високої гуманістичної мети, сильна воля і самовладання, професіоналізм, уміння перевітлюватися, феноменальна пам'ять і блискавична психологічна реакція.

Якщо ж виділити відмінні риси у обох авторів, то, аналізуючи зазначені оповідання, помічаємо лише одну найбільш разючу відмінність – розбіжність у часі: жили і творили письменники у різні часи і епохи, у країнах, народ яких відрізняється ментальністю, своїми поглядами на життя, вчинками. Тому герої Трублаїні живуть лише у колективі і заради колективу. Герої Лондона – індивідуалісти, більш усамітнені і непередбачені, «одинаки в жорстокому світі, де панують вовчі закони і

точиться безперервна боротьба за виживання», – зазначає Трублаїні [8;467]. Український письменник бачив якісно інших героїв і цілі героїчні колективи. Але в цих колективах іноді виникали непередбачені ситуації, викликані тим, що хтось не зажди хотів приєднуватися до спільних ідей і задумів групи. Тому поруч з позитивним героєм, (позитивний герой – невід’ємна частина пригодницького твору) з’являється протилежна йому особистість. У протиборстві злого і доброго створюється колізія, і головне – інтрига твору. І саме на цьому підґрунті письменник створює лінію протиборства між Добром і Злом. Якщо згадати твори митця, то ми обов’язково пригадаємо ряд негативних постатей, які постійно присутні від початку твору до його кінця. Це шаман з оповідання «Крила рожевої чайки», Анч зі «Шхуни» Колумб», троє недобитків з повісті «Лахтак» тощо, які намагатимуться стати на перешкоді справжньому героєві. Позитивний герой, якого ми бачимо перед собою, втілюючи волю колективу, повинен обов’язково виконати найважче завдання. Це обов’язково людина активної громадянської дії.

Проведене дослідження дає підстави зробити висновок, що, наслідуючи традиції американського письменника і художньо втілюючи свої власні сюжети, М. Трублаїні увійшов в українську літературу як справжній творець пригодницької повісті. Творчо засвоївши традиції свого попередника, український письменник створив оригінальні художні типи, наділені великою волею та оптимізмом, збагатив поетику творення захоплюючих колізій і інтриг.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Дюришин Д. Теория сравнительного изучения литературы. – М.: Прогресс, 1979. – 320 с.
2. Денисенко А.В. Дитячий капітан. (До 80-річчя з дня народження) //Українська мова і література у школі. – 1987. - №4. – С. 68-71.
3. Бахтин М. Эстетика словесного творчества. – М.: Искусство, 1979. – 190 с.
4. Літературознавчий словник-довідник. – К.: Академія, 1997. – 752 с.
5. Подолінний А. Капітан дитячої літератури. – К.: Знання, 1987. – 48 с.
6. Лондон Дж. Сочинения. – М.: Правда, 1984. – 574 с.
7. Быков В.М. Джек Лондон. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1964. – 25 с.
8. Трублаїні М. П. Твори: У 4-х т. Т.1. – К.: Молодь, 1955. – 601 с.
9. Батурин С. «Ваш во имя революции». – М.: Дет.лит., 1983. – 159 с.
10. Вулис А.З. В мире приключений. Поэтика жанра. – М.: Сов. писатель, 1986. – 382 с.
11. Денисова Т.Н. Джек Лондон. – К.: Дніпро, 1978. – 124 с.
12. Ирвинг Стоун. Моряк в седле. – Минск, 1980. – 285 с.
13. Сиротюк М. Микола Трублаїні. Літературний портрет. Критико-біографічні нариси. – К.: Дніпро, 1960. – 167 с.
14. Трублаїні М. Твори: У 4-х т. – К.: Молодь, 1955. - Т.2. – 576 с.
15. Фашенко В. У глибинах людського життя. – Одеса.: Маяк, 2005. – 640 с.
16. Шепелев А. Сын лунной долины. – Нальчик: Эльбрус, 1973. – 91 с.

Надійшла до редакції 15 листопада 2007 р.